

G.R. Rutgers & G. Molier (red.), Het multiculturele debat. Integratie of assimilatie?, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2004, 173 p.

Dit boekje fungeerde als congresbundel voor het congres over de multiculturele samenleving in Nederland, georganiseerd door de juridische faculteit ter ere van het 390-jarig bestaan van de Rijksuniversiteit Groningen. Rob Rutgers en Gelijk Molier, beiden aan deze faculteit verbonden, hebben een aantal artikelen gebundeld die het debat over multiculturalisme hebben bepaald. Met 'Het multiculturele drama' (2000) luidde Paul Scheffer de discussie in, tot in 2004 Arie van der Zwan, Godfried Engbersen en Anton Zijderveld opmerkten in hun 'Adres aan Regering en Parlement omtrent immigratie en integratie': 'Nu is het moment aangebroken waarop de emoties, na hoog opgelaaid te zijn, weer moeten gaan liggen en we elkaar moeten weten te vinden in een nieuwe *modus vivendi*.'

Het leeuwendeel van de verzameling bestaat uit artikelen die in Nederlandse dagbladen zijn verschenen (18 van de 22 stuks). Hiervan komen er negen uit *NRC Handelsblad*, acht uit *Trouw*, één uit *de Volkskrant* en geen uit *De Telegraaf*. Daarnaast zijn opgenomen lezingen van Job Cohen (Abel Herzberg-lezing) en Jacques Wallage (DEND-lezing), een artikel van Paul Cliteur en de inleiding van het eindrapport Integratiebeleid door Stef Blok. Aangezien het om een bundel gaat en niet om een internet databank is deze selectie in beginsel beperkt en onmiddellijk gedateerd, maar de lezing van Balkenende (lezing voor de 'Dertigers van het CDA' 2002; '[...] voor mij is de multiculturele samenleving dus niet iets om naar te streven') en het evaluatieve 'Het verlangen naar stadsmuren in een wereldhaven: op zoek naar bouwstenen voor integratie' van Paul Scheffer (*NRC Handelsblad* 3 april 2004) hadden er ook bij gehoord.

In de stukken komen de *loci* van het debat aan bod, die voornamelijk geconcentreerd zijn rond *theoretische* problemen (als multicultuur of monocultuur, de onderwijsproblematiek en artikel 23 Gw, verhouding kerk en staat, sociaal-economische achterstand en integratie van minderheden) en rond problemen met de *islam* (vóór en na 11 september, discriminatie van en door allochtonen vanwege divergerende waarden, emancipatie van vrouwen uit minderhedengroeperingen, integratiebelemmering door overheden of andere actieve invloed van landen van herkomst, de hoofddoekjesproblematiek en de Franse oplossing daarvoor, en moslimfundamentalisme en de destabilisatie van de rechtsstaat).

Lezing van de artikelen maakt duidelijk, net als een eerste blik op de herkomst ervan, dat de samenstellers zich vooral hebben gericht op de door intellectuelen op intellectuele wijze gevoerde discussie. Geen aan het volk

gerichte columns van Pim Fortuyn en geen aan de Islamitische jeugd gerichte toespraken van Abou Jahjah. Alhoewel de artikelen van onder meer Scheffer, Hirshi Ali en Ellian niets aan scherpte te wensen overlaten, mist deze bundel daarom toch het venijn van de problematiek zoals deze bloot in de samenleving speelt.

Dat lijkt typerend voor de Nederlandse benadering van multiculturalisme. In deze artikelen fungeert de praktijk vooral als illustratie en minder als uitgangspunt. Waar het Franse rapport Stasi uitblinkt in herkenbaarheid – mede doordat de leden veel persoonlijke gesprekken hebben gevoerd en de achterstandswijken zijn ingegaan, daar is de commissie Blok vooral gericht geweest op *integratiebeleid*. Deze tendens tot verintellectualisering kan alleen worden tegengegaan door de werkelijkheid te bezien zoals ze *is* – zeker in deze delicate problematiek.

Jonathan E. Soeharno (Utrecht)